

**В. Горбулін, академік НАН України, перший віце-президент НАН України**

**Національна безпека як пріоритет сучасного державотворення // Вісник НАН України. – 2017. – № 1. – С. 26–29.**

<...> Події, що відбулися на початку 2014 року, – анексія Росією Криму і окупація частини Сходу України – засвідчили, що **система забезпечення національної безпеки України була неефективною і не враховувала особливостей війн нового типу**. Причини такої неефективності не лише в декларативності безпекової політики, а й у вже згадуваній системній та цілеспрямованій деградації державних інститутів, яка спостерігалася в попередні роки. Все це призвело до системного ослаблення нашої держави.

<...> Ми маємо вжити всіх заходів для того, щоб посилити нашу спроможність бути готовими до нових витків протистояння.

Насамперед ми повинні **сформувати нову якість системи національної безпеки та її ключової ланки – сектору безпеки і оборони України**. Цей сектор має забезпечити ефективне і оперативне реагування на всі види загроз, спираючись переважно на власні сили і раціонально використовуючи наявні можливості та ресурси. При цьому нова якість досягається завдяки переходу від ситуативного реагування до здійснення на постійній основі комплексного стратегічного аналізу, який слугував би основою для прийняття відповідних державних рішень.

Згадавши про стратегічний аналіз, я хотів би окремо зупинитися на ньому. Я вважаю, що ми з вами <sup>1</sup> – це саме та аудиторія, де можна про це поговорити більш докладно.

*Стратегічний аналіз* неможливий без ефективною та системною науковою підтримки. Саме це сьогодні робить Російська академія наук – здійснює діяльність, чітко спрямовану на забезпечення не лише перших осіб держави, а й усіх силових структур найактуальнішою інформацією. Це активна підтримка науковими розробками російської влади в усіх її діях – від військових справ до зовнішньополітичних та інформаційних.

Відомий британський учений Герберт Спенсер, один з «батьків» соціології, казав: «Будь-яка наука є передбаченням». І саме цю функцію передбачення має виконувати українська наука. Як мінімум, для сектору безпеки і оборони. Передбачення, розроблення інноваційних технологій, підтримка державних органів із широкого кола питань – це те, що залежить від нас прямо чи опосередковано. Чи можемо ми щиро сказати, що сьогодні виконуємо ці

---

<sup>1</sup> Учасники сесії Загальних зборів НАН України та урочистого засідання, присвяченого 25-й річниці референдуму про незалежність України (14 грудня 2016 р., Великий конференц-зал НАН України).

функції для української держави, навіть зважаючи на всі об'єктивні перешкоди, які є на цьому шляху? І чи дійсно готові ми системно включитися в таку роботу? Чи готова Академія стати ключовим гравцем у сфері стратегічного аналізу?

Сьогодні державне планування (а разом і аналіз) найчастіше здійснюється без участі Академії наук. Маємо розуміти, що далі так тривати не може – ми маємо брати активнішу участь у цьому процесі. Адже Академії є що запропонувати в цій сфері – свої потужності, досвід та готовність допомогти державі.

Я б це питання поставив навіть трохи інакше: що сьогодні є основним ресурсом національної безпеки? – Інтелект. Значення інтелектуальної складової зростає в усіх видах безпеки. Тому для побудови справжньої системи національної безпеки нам потрібно значно підвищити інтелектуальну спроможність української держави, вітчизняного виробництва і самого суспільства.

На жаль, навіть сьогодні, коли країна опинилася перед епохальними викликами і загрозами національній безпеці, наш науковий, інтелектуальний потенціал залишається недостатньо запитаним. Нам необхідно вийти з глухого кута нерозуміння і байдужості, в який зайшли відносини між наукою і державою. Передусім ми можемо і зобов'язані надати потужний інтелектуальний ресурс для кращого розуміння ситуації, підготовки рішень, аналізу загроз і можливостей. Тут для кожного з нас є своя ділянка роботи.

Зараз технічні науки на передньому краї підтримки обороноздатності країни. Проте цього недостатньо, оскільки справжня державна міць і реальний суверенітет спираються насамперед на економічний потенціал, а він сьогодні цілком залежить від інновацій і технологій. Отже, є величезний запит на технічне переозброєння нашого виробництва. Без цього Україна не має шансів стати успішною. Не можуть залишатися осторонь суспільні і гуманітарні науки. Вони повинні дати відповідь на питання – хто такі українці? Чого ми можемо і мусимо досягти як нація і держава? В якому світі ми сьогодні живемо, які маємо шанси і можливості, які є ризики і загрози? Ми повинні оперувати сучасними поняттями, висувати нові концепції, робити серйозні прогнози і будувати сценарії для себе і для світу.

Проблем багато, і кожна з них може виявитися доленосною. Однак важливо не загубитися серед них, не втратити з поля зору загальний напрям руху. І починати слід саме з визначення цього напрямку.

Нагадаю, що Академія була задумана і створена як колективний інтелектуальний орган. В її основу покладено механізм вільного обміну думками, генерування ідей і координації досліджень. На жаль, ці можливості ми використовуємо не повною мірою. Звісно, ми не стоїмо на місці. Наприклад, на базі Національного інституту стратегічних досліджень створено платформу

Україна – НАТО з вивчення досвіду протидії гібридній війні в Україні. І хоча реальний прогрес у цьому питанні поки що не дуже помітний, але він є. До речі, це також та сфера, де Академія має бути більш активною – досвід гібридної війни та узагальнення наявних знань з цього предмету. Вже згаданий вище Герберт Спенсер дуже точно та безжалісно казав, що «наука – це організоване знання». І наша функція, серед іншого, – організовувати наявне знання про гібридну війну. Організувати його, користуючись нашим досвідом, нашими можливостями, пропонуючи нові, нестандартні рішення, відповіді на гібридну агресію.

На жаль, тандем «держава – наука» у розбудові національної безпеки не можна визнати успішним. З одного боку, державні інституції не ставили цільових стратегічних завдань науці, а з іншого – визначних ініціатив з боку Академії також не було висунуто. Це дійсно двостороння проблема, але навіть попри таке неоднозначне ставлення держави до науки, давайте щиро запитаємо себе: якою мірою проблематика національної безпеки відображується у діяльності Академії? Не «розпливчасто», серед інших тем, а цілком конкретно? Скільки інститутів Академії напряму працюють на проблематику національної безпеки?

Більш того, в умовах нинішнього максимального загострення суперечностей світової геополітики в системі НАН України фактично ліквідовано єдину в Україні наукову установу, яка займалася проблематикою міжнародних відносин. Я навіть поставлю питання інакше: скільки спеціалізованих учених рад діє в системі Академії зі спеціальності «національна безпека»? Відповім – жодної! Тобто навіть на рівні підготовки фахівців найвищої кваліфікації для Академії такої проблеми наче й немає. І це неправильно.

Інше питання – координація зусиль. Ми і сьогодні часто працюємо як у паралельних світах. Навіть стосовно напрацювань один одного. Коли я готувався до сьогоднішнього виступу, я згадав, що вже говорив про цю проблему для цієї самої аудиторії на такому самому заході у 2009 р. Що з того часу змінилося в цьому питанні? Нічого. Координація як була на мінімумі, так і залишається. І це при тому, що крім Національної академії у нас є ще величезна кількість різних академій, а отже, проблема ще додатково ускладнюється. А досліджувати безпекові проблеми виключно в межах одного напряму неможливо.

У нинішніх умовах першочергового значення набуває завдання з розбудови дієвого військово-промислового сектору на основі інноваційних озброєнь. Ми знаємо, що в Академії та в пов'язаних із нею структурах є численні напрацювання в цій сфері, установи НАН України та промисловість мають достатній потенціал для виконання робіт з цієї тематики.

Ці зусилля мають бути поєднані з інституційними змінами, про необхідність яких давно кажуть і науковці Академії, і фахівці Національного інституту стратегічних досліджень. Комітет з питань військово-промислової політики, запровадження посади **віце-прем'єр міністра, відповідального за сферу національної безпеки і оборони**, – це лише перші кроки, які мають бути зроблені на цьому шляху...

Повний текст ([PDF](#))